

Eksamen i psykologi C, juni 2010

Spørgsmål 11 + 22

Socialpsykologi

1. Redegør kortfattet for
  - a) Solomon Asch' eksperimenter om konformitet og gruppepres
  - b) Stanley Milgrams eksperimenter om lydighed og autoritet
2. Analyser bilag 1 på baggrund af din redegørelse i spørgsmål 1. Hvad kan få almindelige mennesker til at blive bøddler? Inddrag relevante socialpsykologiske begreber i din forklaring.
3. Diskuter om 'bøddlen' er indbygget i os, i situationen eller om det er barndommens oplevelser, der bestemmer hvordan vi handler som voksne mennesker? Hvad kan vi gøre for at undgå lignende forbrydelser i fremtiden?

Bilag 1: Debat: Masse mordere: De ordinære bøddler (Politiken 5/1/2005)

Bilag 2: Fra eksperiment til virkelighed + Stanford fængsel forsøget (Lydighed og autoritet – forsøg på Stanford University)

Debat: Masse mordere: De ordinære bødler

Helt almindelige nordmænd var blandt Anden Verdenskrigs værste bødler, viser undersøgelse, der dokumenterer, at vi alle kan begå forfærdelige handlinger i ekstreme situationer.

Af Kjeld Koplev, forfatter, formiddagsvært på p1

Er mennesket ondt eller godt? Er vi frie og kan handle uafhængigt og ansvarligt? Var Balkanmassemorderne f.eks. psykopater? Er torturbødlerne i de irakiske fængsler seksuelt og socialt abnorme? Spørgsmålene melder sig oftere og oftere, og de dukker også op i Adams Holms interview med den kroatiske forfatter og journalist Slavenka Drakulic om almindelige mænd og masse mordere (8.1.). Ved Adam Holms konstatering af, at masse mordere på Balkan var ganske almindelige mænd, svarer Slavenka Drakulic: »Ingen af os ved, hvordan vi faktisk vil reagere i en bestemt situation, men de fleste af os bærer potentialet til at blive kriminelle og mordere«.

Men faktisk ved vi godt, hvordan vi ville reagere i bestemte situationer. Det har den norske kriminolog Nils Christie for længst dokumenteret i bogen 'Fangevogtere i konsentrasjonsleire - en sosiologisk undersøgelse av norske fangevogtere i serberleirene i Nord-Norge i 1942-43'. Og resultatet af hans undersøgelse er kun opmuntrende, hvis vi hele tiden holder os for øje, at der er tale om menneskeskabte situationer - og derfor kan ændres af mennesker.

Baggrunden for Nils Christies studier over de norske fangevogtere skal søges tilbage i 1942, da den tyske besættelsesmagt oprettede fem kz-lejre i Nordnorge - de såkaldte Serberlejre. De var beregnet til at rumme knap 3.000 serbere. Størsteparten voksne mænd. Men også drenge helt ned til 12-13-års alderen blev slæbt op til de næsten arktiske egne og kom til at 'leve' under grusomme forhold. Ikke kun klimatiske hårde, men menneskeligt afskyelige.

Tyskerne overlod bevogtningen af disse fem Serberlejre til norsk fangepersonale. Bevogtningsmandskabet blev udvalgt efter de samme kriterier, som man i fredstid brugte ved ansættelse af normalt norsk fængselspersonale. Mandskabet blev ansat efter annoncering i de norske dagblade.

Det overraskende resultat af de norske fangevogteres indsats viste sig efter befrielsen.

I det ene år - 1942-1943 - hvor nordmændene havde ansvaret for bevogtningen af de fem lejre, døde to tredjedele af de serbiske fanger - 69 procent for at være helt nøjagtig.

Det betød at dødsprocenten i disse norskbevogtede lejre var på højde med - og i mange tilfælde endda højere - end i de fleste og mest berygtede tyske dødslejre. Dødstallene i de norske Serberlejre stod ikke tilbage for dem i f.eks. den berygtede Bergen-Belsen. Grusomhederne, pinslerne, mishandlingerne og drabene var i de Nordnorske lejre fuldt så omfattende som i de lejre, tyskerne og deres håndlangere selv bevogtede i Tyskland og rundt om i det besatte Østeuropa.

Nils Christies efterkrigsarbejde bestod i - fra 1945 og par år frem - at undersøge og udspørge de omkring 300 fængselsbetjente, der havde gjort tjeneste i de såkaldte Serberlejre. Formålet med

undersøgelsen og interviewene var at finde frem til, hvordan det kunne gå til, at så mange Serbere var døde i disse norske lejre.

Med Nils Christies egne ord lyder konklusionen kort og godt, »... et meget stort antal mennesker, (jeg mener egentlig: de fleste) kan begå de forfærdeligste handlinger over for andre mennesker - hvis de ydre omstændigheder bliver tilstrækkelig ekstreme ... Forskellige personer har nok en forskellig kapacitet til at stå imod med. Men ved den yderste prøve, er det kun få, der magter at handle på sædvanlig måde og til at forstå, at det er almindelige mennesker, der bliver ramt af deres handlinger. [...]«.

Årsagerne til at det kunne gå så galt tillægger Nils Christie klart og entydigt de ydre omstændigheder og ikke menneskelige brist. Grusomhederne i de nordnorske Serberlejre skyldtes ikke et specielt norsk gemyt eller temperament. En nøjere granskning af undersøgelsesforløbet afslører, at serberne i lejrene forekom de norske fangevogtere at være mærkelige væsener, der bevægede sig på kanten af det dyriske. De havde ikke mulighed for at vaske sig eller skifte tøj, og sulten drev dem til at kaste sig over den smule mad der fandtes osv.[...] Indoktrinering bar sin del af skylden for mishandlingerne og drabene. De borgerlige demokratiers mellem- og førkrigsflirt med nazisterne, som de anså for at være et bolværk mod kommunismen, havde sat sine spor. [...]

En af de ting, Nils Christie blev bedt om nøje at undersøge, var om der socialt, mentalt eller på anden måde var forskel på de fangevogtere, der havde deltaget i mishandlingerne og/eller drabene - og på dem, der havde holdt sig fri af den slags. Undersøgelsens resultat er også her entydigt: Det var der ikke. Deres arbejds- og klasse-mæssige baggrund var den samme som de øvrige nordmænds. Det eneste, der adskilte de værste af mishandlerne og morderne fra mændene i kontrolgruppen, var alderen: De mest belastede var alle sammen yngre end gennemsnittet af fangelejrvogeterne.

Så, jo Slavenka Drakulic: »... vi ved godt, hvordan vi ville reagere i en bestemt situation ...«.

Det, vi ikke har lært, er, hvordan vi forhindrer os selv og andre i gang på gang at havne i den slags situationer, hvor vi kan gøre andre ondt.

debat@pol.dk

Fra eksperiment til virkelighed En historie om bødlen i os alle

»I mit eksperiment pattede vi gennemsnitsunge amerikanske mænd i et kulisefængsel. Efter seks dage stod vi med vaskeagtige sadistiske mønstre. I Abu Ghraib var der tale om almindelige, unge mennesker uden tidligere sygelig adfærd, men som var underlagt præcis de samme uheldige mekanismer som i mit forsøg plus en hel del flere, fordi deres fængsel var øgte», siger Philip Zimbardo.

Billeder fra Abu Ghraib fængslet har rystet politikere i hele verden.

IRAK, 2004

Standford fængsel forsøget

- 4 Professor Zimbardo indrettede et fængsel i kælderens til Stanford University. En masse frivillige forsøgspersoner blev tilfældigt delt op i fanger og fangevogtere.

De mennesker, der skulle være fanger, blev afhentet af det lokale politi tidligt om morgenen. De blev kørt til „fængslet“, hvor de blev overladt til de personer, der skulle være fangevogtere.
- 5 Fangerne fik fangetøj på, kæder om benene og blev klippet skaldet. Vogterne fik uniformer, solbriller og knipler. Desuden læderstøvler og fløjter.

10 Forsøget skulle have varet 2 uger, men man måtte slutte efter fem dage. Årsagen var, at deltagerne hurtigt gik over gevind. Vogterne var overdrevent grusomme og fangerne brød sammen psykisk. Fangerne følte sig hurtigt hjælpeløse, blev depressive og ustabile. Der udbrød „fangeoprør“, som „vogterne“ slog ned med stor brutalitet.
- 15 Der er ingen grund til at tro, at disse forsøgspersoner havde personlighed i retning af at være voldelige, depressive el. lign. De levede blot op til de forventninger, som de regnede med, at der blev stillet til dem som henholdsvis fangevogter og fange. Vogterne blev grove og arrogante og fangerne blev hurtigt undertrykte og nedbøjet.
- 20 Det var rollerne og deltagernes forventninger til deres roller, der fik forsøget til at gå amok. Problemet er åbenbart, at samfundet nogle gange giver nogle rammer og roller, der får det værste frem i folk.